

Людмила Остафійчук

кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(м. Чернівці, Україна)
OstafiichukL@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4882-1038

СУДОЧИНСТВО В ЦИФРОВУ ЕРУ

В сучасному світі створюються технології для економії часу і ресурсів. Надпопулярність таких інструментів на пряму пов'язана з їх безкоштовністю для користувачів. На перший погляд, видається, що це дуже добре, так як поліпшується якість життя людей в найширшому тлумаченні цього поняття. Однак, не всі розуміють наскільки таке «поліпшення» пов'язане із серйозними викликами всьому людству. Зокрема, машинні алгоритми дійсно можуть аналізувати великі масиви інформації, в тому числі в окремо визначеній базі даних або у певному інформаційному ресурсі чи мережі. Поряд з цим, залежно від внесених власником цих бази даних, ресурсу чи мережі налаштувань, машинні алгоритми на запит користувачів можуть штучно понижувати показ невігідних публікацій і підвищити показ потрібних публікацій. Таким чином, завуальовано працювати як пропагандистський ресурс на користь вигодонабувача-замовника, який водночас не завжди є власником. Слід пам'ятати, що технічне завдання для ШІ формують компанії-розробники.

«Неймовірно потужним розмовним інструментом, який став революційною моделлю в галузі ШІ та оброблення природної мови і є геніальною розробкою стартапу OpenAI», виявився ChatGPT, – зазначає С. Козьяков і застерігає, що «деякі способи використання ШІ здатні завдати шкоди нашому фізичному та психічному здоров'ю, порушити приватне життя людей і підірвати права людини аж до цілком реальних апокаліптичних сценаріїв» [1]. Тому, передові держави світу поспішають не лише розвивати, але й врегулювати правові питання використання штучного інтелекту (далі – ШІ), щоб вчасно передбачити та запобігти можливим ризикам. Серед таких держав: Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Китай, Європейський Союз. «На думку іноземних експертів, розвиток ШІ в Україні відбувається швидше, ніж у технологічних гігантах США та Китаї. Особливо це стосується військового напрямку використання ШІ», – стверджує С. Козьяков [2]. Отже, Україна теж не залишилася осторонь цих тенденцій, про що свідчить створення унікального проекту «Цифрова держава» – Дія, за допомогою якого українці вже отримують доволі багато адміністративних послуг он-лайн, подають заяви чи інформацію уповноваженим органам. У зв'язку з цим, питання використання технологій ШІ загалом та, зокрема, в судочинстві є актуальним.

Ще 2 грудня 2020 року Кабінет Міністрів України розпорядженням № 1556-р ухвалив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні, в якій, серед інших проблем, які потребують розв'язання, зазначено: відсутність застосування технологій штучного інтелекту в судовій практиці [3]. Поступово це питання вирішується. Наприклад, в Дії громадянам України, які встановили цей додаток у смартфоні, доступні такі судові послуги, як інформація про їх судові справи та судові штрафи, також у Дію надходять сповіщення про судові засідання та рішення всіх судів, що стосуються особи, яка є учасником справи.

Нещодавно, Кодекс суддівської етики, затверджений XI з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року, був доповнений статтею 16: «Використання суддею технологій штучного інтелекту є допустимим, якщо це не впливає на незалежність та неупередженість судді, не стосується оцінки доказів і процесу ухвалення рішень та не порушує вимог законодавства» [4]. Згідно з нововведеннями, українські судді матимуть можливість застосовувати ШІ-програми для таких завдань: підготовка судових рішень, пошук релевантної судової практики, аналіз необхідної

інформації. Важливо, що процесуальні кодекси України прямо не передбачають можливість застосування технологій ШІ у процесі розгляду судових справ та ухвалення судових рішень.

Якщо для сторін спору прямо не передбачено заборон щодо використання ШІ у судовій справі, то у Бангалорських принципах поведінки суддів зазначено, що «об'єктивність судді є необхідною умовою для належного виконання ним своїх обов'язків і проявляється вона не тільки у змісті винесеного рішення, а й в усіх процесуальних діях, що супроводжують його прийняття» [5].

Використання ШІ в судочинстві досліджувалося В. Кратом і І. Голубовським в статті «Штучний інтелект і судочинство». Зокрема, автори зауважили, що в «Англії та Уельсі 12 грудня 2023 року оприлюднено посібник Artificial Intelligence (AI) Guidance for Judicial Office Holders, який розроблено з метою надання допомоги працівникам судових органів у питаннях використання штучного інтелекту, в якому до потенційно корисних завдань віднесено: інструменти ШІ здатні узагальнювати великі масиви тексту (як і з будь-яким іншим резюме, необхідно подбати про те, щоб воно було точним); інструменти ШІ можна використовувати для написання презентацій, наприклад, щоб запропонувати теми для висвітлення; адміністративні завдання, такі як створення електронних листів і меморандумів, можуть виконуватися за допомогою ШІ. До завдань, які не рекомендується виконувати за допомогою ШІ, належать: юридичні дослідження: інструменти штучного інтелекту – поганий спосіб проведення досліджень для пошуку нової інформації, яку ви не можете перевірити самостійно; вони можуть бути корисними як спосіб нагадування про матеріал, який ви вважаєте правильним; юридичний аналіз: сучасні загальнодоступні чат-боти зі штучним інтелектом не дають переконливого аналізу чи аргументації» [6]. Водночас судді Великої Британії вважають можливим і корисним використання ChatGPT для узагальнення великого об'єму інформації в один абзац, який включається у судові рішення.

У Канаді 20 грудня 2023 року Federal Court in Ottawa опублікував Тимчасові принципи та настанови щодо використання судом штучного інтелекту. Якщо у судових документах наявний контент, який був створений чи згенерований ШІ, то учасники справи мають надати суду Повідомлення про використання ШІ в судовому провадженні. Однак, перш ніж використовувати ШІ в процесі, суд закликає адвокатів розглянути можливість надання традиційних людських послуг клієнтам, якщо є підстави вважати, що клієнт може бути не знайомий зі штучним інтелектом або не бажає його використовувати [6].

На Всеукраїнському семінарі для суддів місцевих та апеляційних судів «Застосування штучного інтелекту (artificial intelligence) в правосудді: зарубіжний та вітчизняний досвід» (12 квітня 2024 року) Ян Безназюк презентував доповідь на тему: «Штучний інтелект як основа цифрового судочинства: помічник чи майбутній конкурент судді?», в якій виділив основні завдання, які вже сьогодні може здійснювати ШІ у судочинстві: «1. Здійснювати підбірку для судді та перевіряти релевантність і чинність законодавства, яке наведене стороною у поданому процесуальному документі, в т.ч. на предмет редакції відповідного акта на момент виникнення спірних правовідносин; 2. Здійснювати підбірку для судді та перевіряти релевантність і «чинність» практики ВС (наявність ініціатив ВС для відступу), яка наведена стороною у поданому процесуальному документі; 3. Підтверджувати відсутність практики ВС стосовно конкретного спору/правовідносин та, зокрема, за її відсутності здійснювати підбірку релевантної практики ЄСПЛ; 4. Виявляти підстави для ініціювання відкриття зразкової справи; 5. Виявляти у проєкті судового рішення граматичні та логічні помилки; 6. Надавати особі на етапі подачі процесуального документу інформацію про початок відліку процесуальних строків, зокрема, вручення/повідомлення, розміру судового збору, повноти поданих документів (відповідно до вимог процесуального закону) тощо; 7. Здійснювати перевірку достовірності поданих доказів (допуск до офіційних реєстрів), повноважності представника тощо» [7].

Із можливістю реалізації цих завдань ШІ важко сперечатися. Поряд з цим Берназюк Я., Крат В. і Голубовський І. у вищезгаданих дослідженнях описують загрозу необдуманого

застосування ШІ, яка описується в ухвалі Касаційного господарського суду в складі Верховного Суду від 8 лютого 2024 року у справі №925/200/22 [8]. Верховний Суд визнав подання представником Позивача заяви про роз'яснення постанови Верховного Суду від 11.12.2023 у справі № 925/200/22 зловживанням процесуальними правами та залишив цю заяву без розгляду. Підставою для прийняття такого судового рішення стало те, що заявник просив Верховний Суд спростувати чи підтвердити те, що згенерував ChatGPT у відповідях з окремого питання, на протиположний висновкам, що були зроблені судом у судовому рішенні. Тому протиставлення відповідей з окремого питання, згенерованих ШІ, висновкам судової палати Верховного Суду з правового питання є виявом неповаги до суддів Верховного Суду так як неминуче спричиняє проблеми з точки зору впливу на авторитет Верховного Суду, його судової практики та довіри до судової влади в цілому. Поряд із цим, варто відмітити чесність заявника у цій справі, який відкрито вказав на застосування ним ChatGPT при підготовці заяви про роз'яснення судового рішення. Відповідно Верховний Суд мав змогу працювати із першоджерелами заявленої проблематики і з урахуванням саме цього аспекту надати правову оцінку діям заявника.

Таким чином, незважаючи на ризики, ШІ може бути корисним та допоміжним інструментом, але інтеграція технологій ШІ у сферу судочинства має бути ретельною і контрольованою.

Список використаних джерел:

1. Козьяков Сергій. Якою має бути державна політика підтримки розвитку та стримування небезпеки штучного інтелекту. Частина перша. URL:<https://zn.ua/ukr/TECHNOLOGIES/jakoju-maje-buti-derzhavna-politika-pidtrimki-rozvitku-ta-strimuvannjanebezpeki-shtuchnoho-intelektu.html>
2. Козьяков Сергій. Якою має бути державна політика підтримки розвитку та стримування небезпеки штучного інтелекту. Частина друга. URL: <https://zn.ua/ukr/TECHNOLOGIES/jakoju-maje-buti-derzhavna-politika-pidtrimki-rozvitku-ta-strimuvannja-nebezpeki-shtuchnoho-intelektu-chastina-druha.html>
3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
4. Кодекс суддівської етики, затверджений XI з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>
5. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 року, схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року № 2006/23. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text
6. Крат Василь, Голубовський Ігор. Штучний інтелект і судочинство. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shtuchniy-intelekt-i-sudochinstvo.html>
7. Безназюк Ян. Штучний інтелект як основа цифрового судочинства: помічник чи майбутній конкурент судді? URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/artificial_intelligence_bernaziuk.pdf
8. Ухвала Верховного Суду від 8.02.2024 р. у справі №925/200/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639>